

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА ☆ LAWYER HERALD

ХУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416

Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

1 СОН, 2 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 1, ВЫПУСК 2

LAWYER HERALD

VOLUME 2, ISSUE 1

TOSHKENT - 2021

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ
ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

- 1. ХУЖАНАЗАРОВ Азизжон Анварович**
“ҲУҚУҚИЙ ЭКСПЕРТИЗА” ИНСТИТУТИНИНГ НАЗАРИЙ
ЖИҲАТЛАРИ.....9
- 2. ТУРАЕВ Акмал Панжиевич**
ҲУҚУҚНИ АМАЛГА ОШИРИШ САМАРАДОРЛИГИГА ЭРИШИШ
ИСТИҚБОЛЛАРИ.....19
- КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ
ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**
- 3. ЗУЛФИҚОРОВ Шерзод Хуррамович**
ПАРЛАМЕНТ НАЗОРАТИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ДЕПУТАТЛАР
ФАОЛЛИГИНИ КУЧАЙТИРИШНИНГ ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ЖИҲАТЛАРИ.....28
- 4. ҲАМРОЕВ Элдор Отамуродович**
“ДАВЛАТ ПОЙТАХТИ” ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ҲУҚУҚИЙ
БЕЛГИЛАРИ.....40
- 5. НОРМУХАМЕДОВА Сурайёхон Бобир қизи**
К ВОПРОСУ О ПРИМЕНЕНИИ ПРИНЦИПОВ АДМИНИСТРАТИВНЫХ
ПРОЦЕДУР В СФЕРЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ.....49
- ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА
ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ**
- 6. РАҲМАТОВ Анвар Исламович**
СПОРТДА ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛКНИ ШАРТНОМАВИЙ ТАРТИБГА
СОЛИШ МАСАЛАЛАРИ.....63
- 7. ТОШБОЕВА Робия Собировна**
РЕФОРМИРОВАНИЕ ПРИРОДНОРЕСУРСОВОЙ КАДАСТРОВОЙ
СИСТЕМЫ УЗБЕКИСТАНА: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПУТИ
ИХ ПРАВОВОЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ.....74
- 8. МУКУМОВ Бобур Мелибой уғли**
ПРОБЛЕМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИЗЪЯТИЯ
ЗЕМЕЛЬНЫХ УЧАСТКОВ ДЛЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ И
ОБЩЕСТВЕННЫХ НУЖД В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.....86
- 9. МАДУМАРОВ Талантбек Толибжонович**
МИКРОКРЕДИТ ТАШКИЛОТЛАРИНИ ҚАЙТА ТАШКИЛ ЭТИШ ВА
ТУГАТИШ АСОСЛАРИ ВА ТАРТИБИ.....98

- 10. ХУДАЙБЕРДИЕВА Гулнора Аманмуродовна**
ТУРДОШ ҲУҚУҚЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: ХОРИЖИЙ ВА МИЛЛИЙ ТАЖРИБА.....120

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОИЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

- 11. МУСАЕВ Бекзод Турсунбоевич**
МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИ ВА БАНДЛИК СОҲАСИДА ХУСУСИЙ
БАНДЛИК АГЕНТЛИКЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ
ТАРТИБГА СОЛИШ БЎЙИЧА ЕВРОПА ИТТИФОҚИ
ТАЖРИБАСИ..... 119

- 12. МАРИПОВА Севархон Арибжановна**
МЕҲНАТ НИЗОЛАРНИ ҲАЛ ЭТИШДА МЕДИАЦИЯ
ИНСТИТУТИНИНГ АҲАМИЯТИ (НАЗАРИЯ ВА
АМАЛИЁТ).....132

- 13. ҚУЧҚАРОВ Хамидулло Абдурасулович**
МЕҲНАТ НИЗОЛАРИНИ СУДГАЧА ВА СУД ТАРТИБИДА КЎРИБ
ЧИҚИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....140

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ
ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

- 14. ОТАЖОНОВ Аброржон Анварович,**
КУШБАКОВ Дилшод Мусурмонкулович
МАСТЛИК ҲОЛАТИДА ЖИНОЯТ СОДИР ЭТГАН ШАХСЛАРНИНГ
ЖИНОИЙ ЖАВОБГАРЛИГИ ВА УНГА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ
ЖИНОЯТ-ҲУҚУҚИЙ ЧОРАЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....151

- 15. АЛЛАНОВА Азизахон Авазхоновна**
ҚОНУНГА ХИЛОФ РАВИШДА ЧЕТ ЭЛГА ЧИҚИШ ЁКИ ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИГА КИРИШ УЧУН ЖИНОИЙ ЖАВОБГАРЛИК:
МУАММО ВА ТАКЛИФ.....166

- 16. АЧИЛОВ Алишер Темирович**
ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ҚОНУНЧИЛИГИДА ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ
ФАОЛИЯТ СОҲАСИДАГИ ЖИНОЯТЛАР УЧУН ЖАВОБГАРЛИКНИНГ
ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ175

- 17. НУРМУҲАММЕДОВА Гўзалхон Баходировна**
КОРРУПЦИЯ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ
МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: УСУЛЛАРИ ВА
ЙЎНАЛИШЛАРИ.....189

18. АЗИМОВ Тохир Саидович
«ЖАМОАТ ТАРТИБИ» ВА «ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИ»
ТУШУНЧАЛАРИНИНГ ЎЗARO ФАРҚЛАНИШИ ҲАМДА
БОҒЛИҚЛИГИНИНГ ИЛМИЙ ТАҲЛИЛИ.....202

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-
КИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

19. ЮГАЙ Людмила Юрьевна,
ГАДЖИЕВ Хагани Моҳуббат оглы
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ ПРИ ДОКАЗЫВАНИИ
ФАКТА РАСПРОСТРАНЕНИЯ ЛОЖНОЙ ИНФОРМАЦИИ В
ИНТЕРНЕТЕ.....208

20. ХАЛИЛОВ АКРАМ УТАМУРАДОВИЧ
СУД ЭКСПЕРТИЗА ЛАБОРАТОРИЯЛАРИНИНГ АККРЕДИТАЦИЯСИ -
СУД ЭКСПЕРТИЗА ФАОЛИЯТИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ
ЙЎНАЛИШЛАРИДАН БИРИ.....219

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

21. ГАФУРОВА Нозимахон Эльдаровна
ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДОСТУПА К ПЕЧАТНОЙ ИНФОРМАЦИИ
У ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ В УЗБЕКИСТАНЕ.....229

22. ВАЛИЖОНОВ Далер Дилшодович
ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНО – ПРАВОВЫХ ОСНОВ
СОТРУДНИЧЕСТВА ОРГАНОВ ПРОКУРАТУРЫ В БОРЬБЕ С
ПРЕСТУПНОСТЬЮ.....238

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

23. ЮЛДАШОВ Абдумумин
ГЕОГРАФИК КЎРСАТКИЧ ТУШУНЧАСИ ВА ИҚТИСОДИЁТНИ
МУСТАҲКАМЛАШДА УНИНГ ТУТГАН ЎРНИ.....249

24. МИРУКТАМОВА Феруза Лутфуллаевна
ОБ ОПЫТЕ ПРАКТИЧЕСКОГО ПРИМЕНЕНИЯ В ОТНОШЕНИИ
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ МЕР ОТВЕДЕНИЯ И ТЕХНОЛОГИЙ
ВОССТАНОВИТЕЛЬНОГО ПРАВОСУДИЯ В ЗАРУБЕЖНЫХ
СТРАНАХ И УЗБЕКИСТАНЕ.....258

25. ЯКУБОВА Ирода Бахромовна, ЯКУБОВ Ойбек
ШАХСИЙ ҲАЁТ ДАХЛСИЗЛИГИ МАСАЛАЛАРИНИНГ ЎЗБЕКИСТОН
ҲАМДА ЧЕТ ЭЛ МАМЛАКАТЛАРИ ҚОНУНЧИЛИГИ БЎЙИЧА
ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛИ.....268

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ЗУЛФИҚОРОВ Шерзод Хуррамович

Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси

Ҳарбий-техник институти доценти, юридик фанлари доктори

E-mail: zulfikorov.sherzod@mail.ru

ПАРЛАМЕНТ НАЗОРАТИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ДЕПУТАТЛАР ФАОЛЛИГИНИ КУЧАЙТИРИШНИНГ ИЛМИЙ- АМАЛИЙ ЖИҲАТЛАРИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования):

ЗУЛФИҚОРОВ Ш.Х. ПАРЛАМЕНТ НАЗОРАТИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА
ДЕПУТАТЛАР ФАОЛЛИГИНИ КУЧАЙТИРИШНИНГ ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ЖИҲАТЛАРИ // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. №
1 (2021), Б. 28-39.

1 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-1-3>

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада парламент назоратини амалга ошириш тартиби, депутат сўровидан самарали фойдаланиш масалалари, Ҳукумат ва парламент ўртасидаги ўзаро муносабатлар, депутатларнинг қонунларнинг ижросини таъминлашдаги иштироки, хорижий мамлакатлар парламент назорати соҳасидаги тажрибалари каби масалаларни илмий, амалий жиҳатдан ёритишга, тегишли таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишга ҳаракат қилинган.

Калит сўзлар: парламент, парламент назорати, депутат, депутат сўрови, ишончсизлик вотуми, ҳукумат, мурожаатнома, дастур, депутат мурожаати.

ЗУЛФИКОРОВ Шерзод Хуррамович

Доцент Военно-технического института Национальной гвардии Республики Узбекистан, доктор юридических наук

E-mail: zulfikorov.sherzod@mail.ru

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ УКРЕПЛЕНИЯ ДЕЙСТВИЯ ДЕПУТАТОВ В РЕАЛИЗАЦИИ ПАРЛАМЕНТСКОГО КОНТРОЛЯ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются вопросы касательно научного и практического процедур парламентского надзора, эффективного использования парламентских запросов, связи правительства и парламента, участия депутатов в правоохранительной деятельности, опыта зарубежных стран по парламентскому надзору, разработка предложений и рекомендаций по их совершенствованию.

Ключевые слова: парламент, парламентский контроль, депутат, депутатский запрос, вотум недоверия, правительство, петиция, программа, депутатское обращение.

ZULFIKAROV Sherzod

Associate Professor of the National guard of the Republic of Uzbekistan Military and technical institute, Doctor of law Sciences

E-mail: zulfikorov.sherzod@mail.ru

SCIENTIFIC AND PRACTICAL FEATURES OF STRENGTHENING THE ACTIONS OF DEPUTIES IN THE IMPLEMENTATION OF PARLIAMENTARY CONTROL

ANNOTATION

This article attempts to provide scientific and practical coverage of issues such as the parliamentary oversight procedure, the effective use of parliamentary inquiries, the relationship between the government and parliament, the participation of parliamentarians in law enforcement, the experience of foreign countries in parliamentary oversight, as well as develop relevant proposals and recommendations.

Keywords: parliament, parliamentary control, deputy, deputy inquiry, vote of no confidence, government, appeal, program, deputy appeal.

Қонунларга риоя қилиш, уларни ижро этиш ва қонун нормалари билан тартибга солишга эҳтиёж туғилаётган жамиятдаги ижтимоий муносабатларни аниқлаш, амалдаги қонун ҳужжатларини ҳаёт талаблари билан мунтазам уйғунлаштиришда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталари томонидан амалга ошириладиган парламент назорати муҳим аҳамият касб этади. Парламент назорати, шунингдек мансабдор шахсларнинг масъулиясини ошириш ва фуқаролар онгида қонунга ҳурмат руҳини шакллантиришда ҳам муҳим восита бўлиб ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек, “Ижро ҳокимияти идоралари фаолиятини назорат қилишда Президентнинг асосий кўмакчилари ким? Албатта, сиз, муҳтарам депутат ва сенаторлар. Сизлар менинг олдимга келиб, ижро ҳокимияти идораларининг камчилик ва нуқсонлари ҳақида асосли маълумотлар беришингиз, вазирлик ва идоралар фаолиятини такомиллаштириш бўйича масалани кўндаланг кўйишингиз, керак бўлса, вазир ва ҳокимларни лавозимдан бўшатишгача бўлган таклифларни киритишингиз лозим” [1, Б.551-552].

Шубҳасиз, парламент назорати қонун чиқарувчи органнинг ҳозирги кундаги энг самарали кўриниши ҳисобланади. Парламент назорати қонун ҳужжатлари таъсирчанлигини оширишнинг ва айни чоғда жамиятнинг ҳуқуқий эҳтиёжларини тезкор аниқлашнинг самарали воситаси ҳисобланади.

Ҳуқуқшунос олим Б.Мирбобоевнинг таъкидлашича, парламент назорати, бу – парламентнинг, унинг таркибий бўлинмаларининг, парламент аъзоларининг ижро этувчи давлат органлари томонидан қонунлар ижро этилишини таъминлашга йўналтирилган фаолияти [2, Б.7]. Бу тавсифда фақат ижро ҳокимияти органлари фаолияти устидан парламент назоратини ўрнатиш масаласи билангина чекланган. Ваҳоланки, бу ерда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, муассасалар, тегишли ваколатли органлар фаолияти эътибордан четда қолган. Юридик фанлар доктори М.Миракуловнинг таърифи бўйича, парламент назорати нафақат қонунлар ижроси устидан, балки қониқарсиз, самарасиз, малакасиз фаолият, ўзбошимчалик, баъзи мансабдорларнинг хулқ-атвори, суистеъмолчиликлари, етказган зарарлари, коррупция ҳоллари кузатилганда халқ бевосита ёки ўз вакиллари орқали назорат ўтказиш талабини илгари сурганида ҳам амалга оширилади [3, Б.28].

Бизнингча, парламент назорати – бу мустақил ва қонуний, тизимли вакиллик органи фаолияти бўлиб, унинг палаталари, кўмита ва комиссиялари, палата аъзоларининг ижро ҳокимияти ва бошқа давлат органлари, хўжалик бошқарув органларининг инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқлари ҳамда

эркинликларини, қолаверса, Ўзбекистон Республикаси Конституциясига рио қилинишини таъминлаш ҳамда конституциявий ва жорий қонунларнинг ижросини назорат қилиш фаолияти ҳисобланади.

Парламент назоратининг муҳим кўриниши сифатида парламент ва депутат сўрови парламент аъзоларининг давлат бошқарув органлари ва мансабдор шахслари билан муносабатларида муҳим аҳамиятга эга. 2015 йил 29 декабрда “Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ, парламент сўрови, Қонунчилик палатаси депутати сўрови тушунчаларига алоҳида - алоҳида изоҳ бериб ўтилди.

Яъни, Олий Мажлис Қонунчилик палатаси давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг мансабдор шахсларига қонунларнинг, турли соҳалардаги давлат дастурларининг ижроси масалалари ҳамда уларнинг ваколатларига кирадиган бошқа муҳим масалалар юзасидан асослантирилган тушунтириш бериш ёки нуқтаи назарини баён этиш талаби билан парламент сўрови юборишга ҳақли. Қонунчилик палатаси депутати – давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг мансабдор шахсларига, қоида тариқасида, тегишли сайлов округи сайловчиларининг қонуний манфаатларини таъминлаш билан боғлиқ масалалар юзасидан асослантирилган тушунтириш бериш ёки нуқтаи назарини баён этиш талаби билан сўров юборишга ҳақли.

Депутат сўрови депутат томонидан уни қизиқтирувчи шахсий масала бўйича тақдим этилмайди. Сўровларнинг мавзуси бўйича у ёки бу норматив чекловлар мавжуд эмас, лекин сўров юборилган субъект ваколатлари чегарасидан четга чиқиши мумкин эмас. Ўз навбатида, депутат сўровини киритиш мезони муаммонинг жамият учун аҳамиятлилигидир [4, Б.120].

Юридик фанлар доктори Ш.Якубовнинг таъкидлашича, сайловчилардан келадиган мурожаатларни кўриб чиқиш учун тегишли давлат органлари ёки мансабдор шахсларга тақдим этиш билан депутат сўрови ўртасидаги чегарани аниқ белгилашимиз лозим. Шундай масала бўладиги, буни муайян органга ўз ваколати доирасида кўриб чиқиш учун юбориш лозим. Янада шундай масалалар бўладиги, бунда мурожаатлар депутат сўровини юборишга асос бўлади [5, Б.90]. Депутатлик сўровини киритиш тартиби, қоида тариқасида, вакиллик органлари депутатлари мақоми билан боғлиқ бўлган базавий қонунлардан келиб чиқади [6, Б.244].

Ҳуқуқшунос олим М.В.Назукинининг фикрича, кўпчилик мутахассислар вакиллик органлари самарадорлигини баҳолашнинг аниқ мезонларини ишлаб чиқиш кераклигини кўрсатиб ўтадилар. Бундай мезонлар сифатида: депутатлик сўровларининг юборилиши ва уларнинг ҳал этилганлиги; турли хил масалалар

таклифлар киритиш ва уларни қарор шаклида қабул қилинишига эришиш орқали аҳолининг манфаатларини ҳимоя қилиши; оммавий ахборот воситалари ва матбуот анжуманларида ўз фаолияти юзасидан чиқишлар қилиб туриши; округ сайловчилари билан учрашувлар ўтказиш, округнинг ижтимоий ҳаётида фаол иштирок этиш ва ҳоказолар [7, Б.654].

2016 йил 11 апрелда “Парламент назорати тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонуни қабул қилинди. Мазкур қонуннинг қабул қилиниши парламент фаолиятини янада самарали ташкил этиш, уларнинг ваколатлари ва функционал вазифаларининг янада кенгайтилишига, қолаверса, Қонунчилик палатаси ва депутатларнинг парламент ва депутат сўрови ҳуқуқидан фойдаланиш механизмларини етарлича очиқ беришида бевосита хизмат қилади.

Ҳуқуқшунос олим Н.Исмоиловнинг фикрича, Олий Мажлис Қонунчилик палатаси “парламент сўрови” юборадиган бўлса, албатта, палатанинг қарори қабул қилиниши лозим. Депутат томонидан сўров юборилганда эса, бу сўров, албатта, Қонунчилик палатаси Кенгашида муҳокамадан ўтиши мақсадга мувофиқдир [8,Б.82]. Ҳозирги кунда депутатлар ўз сўровларини ҳеч кимнинг розилигисиз тўғридан-тўғри тегишли давлат органларининг мансабдор шахсларига юбормоқдалар.

Амалдаги қонунчиликка киритилган янги тартиб бўйича Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисидаги ваколатли вакили Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг аъзоларига, давлат бошқаруви органларининг, маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органларининг мансабдор шахсларига юборилган парламент сўровига ўз вақтида жавоб юборилишини таъминлашга кўмаклашади [9]. Бу янги тартиб парламент сўровининг натижадорлигига бевосита ўзининг ижобий таъсирини кўрсатади. Хусусан, юридик фанлари номзоди А.Йўлдошевнинг қайд этишича, депутатлик назорати давлат органлари, бошқа юридик ва мансабдор шахслар фаолиятини расмийлаштириш учун текшириш эмас, балки муайян масалани ёки муаммони ҳал қилишга қаратилади [10, Б.50].

Депутат сўрови давлат ҳокимияти ва бошқарув органларининг битта мансабдор шахси номига ҳам, бир неча мансабдор шахси номига ҳам юборилиши мумкин. Депутат сўрови қисқа, лўнда ва тушунарли тарзда ёзилган бўлиб, расмий бланкада расмийлаштирилади ва депутат томонидан имзоланади.

Профессор А.С.Авакьяннинг фикрича, депутат сўрови – депутатнинг ўзи фаолият олиб борадиган вакиллик органлари ваколатлари доирасида, тегишли орган ва мансабдор шахсга бирон-бир масала юзасидан ёзма ахборот беришни

сўраб мурожаат қилиш ҳуқуқидир [11, Б.310]. Юридик фанлар номзоди А.Махмудовнинг фикрига кўра эса, депутатлик назоратининг қуйидаги хусусиятлари мавжуд: биринчидан, назорат фаолият тури ҳисобланади, иккинчидан, назорат аниқ мақсадларни кўзлаб амалга оширилади, учинчидан, назорат натижасида муайян чоралар кўрилиши ёки қарор қабул қилиниши зарур [12, Б.101].

Депутат сўрови қайси мансабдор шахс номига юборилган бўлса, жавоб хати ўша мансабдор шахс ёки унинг вазифасини бажарувчи томонидан имзоланади ва сўров олинган кундан бошлаб ўн кундан кечиктирмай, сўралган барча ҳужжатларни илова қилган ҳолда депутатга юборилади. Аммо, шуни ҳам таъкидлаш лозимки, ҳозирги кунда Олий Мажлис Қонунчилик палатаси депутатлари томонида юборилаётган депутатлик сўровлари аксарият ҳолатларда турли даражадаги масалалар бўйича тарқоқ ҳолда, баъзи ҳолатларда айнан бир масала бўйича турли вазирлик ва идораларга юборилганлигини кўрсатмоқда. Айти пайтда бу борада аниқ бир ҳуқуқий механизмнинг мавжуд эмаслиги Қонунчилик палатаси депутати сўровини давлат ва хўжалик бошқаруви органларининг мансабдор шахсларига юбориш тартибини такомиллаштиришни тақозо этмоқда.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, амалдаги қонунларимизда Олий Мажлис Қонунчилик палатаси депутати сўровини дастлаб сиёсий партия фракцияси мажлисида кўриб чиқиш учун тақдим этиш ҳамда депутатлик сўрови сиёсий партия фракция аъзоларининг кўпчилиги томонидан маъқуллангандан кейин юбориш тартиби белгилаб қўйилса, мақсадга мувофиқ бўлар эди. Бундай тажрибани ГФР ва Грузия давлатларида ҳам кузатиш мумкин. Албатта, бу қоида бир жиҳатдан депутатларнинг сўрови ҳуқуқидан фойдаланиш тартибини чегаралаб қўйиши мумкин. Аммо мазмун, сифат, натижа масалаларини ҳам назардан четда қолдирмаслигимиз керак. Олий Мажлис Қонунчилик палатаси девони ҳам юборилаётган депутатлик сўровларини расмийлаштириш, умумлаштириш ҳамда доимий мониторингини олиб бориш масалаласига алоҳида эътибор қаратишлари лозим бўлади.

Олий Мажлис Қонунчилик палатаси депутатлари томонидан юборилган сўровлар таҳлилига эътибор қаратадиган бўлсак, 2015-2019 йиллар мобайнида депутатларнинг жойларда ўтказган ўрганишлари, сайлов округларида сайловчилар билан учрашувлари жараёнида ва фуқароларнинг мурожаатларида кўтарилаётган долзарб муаммоларни ҳал этиш учун давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг мансабдор шахсларига жами 856 та депутат сўрови юборилган. Натижада аҳолини қийнаб келаётган кўплаб масалалар турли

даражада ўз ечимини топди. Шундан, 2019 йилнинг ўзида 304 та депутат сўрови юборилган (2016 йилда – 26 та, 2017 йилда – 319 та, 2018 йилда–207 та) [13]. 2020 йилнинг январь-март ойларида эса, Олий Мажлис Қонунчилик палатаси депутатлари томонидан юборилган депутатлик сўровлари 109 тани ташкил этган [14].

2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили”да амалга оширишга оид Давлат дастурида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенати фаолиятида фуқароларнинг Интернет тармоғидаги мурожаатлари асосида парламент ва депутат сўровларини шакллантириш масаласи алоҳида вазифа сифатида белгилаб қўйилди. Парламент мазкур назорати шаклларида замонавий ёндошув асосида самарали фойдаланиш, кўплаб мавжуд муаммоларнинг ечими топилишига бевосита ижобий ёрдам кўрсатади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йилдаги Олий Мажлисга йўллаган Мурожаатномасида ҳозирги кунда Конституцияга мувофиқ, парламент Бош вазирни тасдиқлайди. Лекин вазирларни лавозимга қўйишда қатнашмайди. Шунинг учун Ҳукумат аъзолари парламент олдида масъулиятни етарли даражада ҳис этаётгани йўқ. Шу муносабат билан Вазирлар Маҳкамаси аъзоларини Олий Мажлис томонидан тасдиқлаш амалиётини киритишни таклиф этаман [15, Б.40], деб алоҳида фикрларини билдириб ўтган эдилар.

Мазкур маъруза талабларидан келиб чиқиб, ижро ҳокимияти фаолиятини шакллантиришдаги Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг ваколати ва иштирокини янада такомиллаштириш мақсадида, 2019 йил 5 мартдаги “Ҳукуматни шакллантириш тартиби демократлаштирилиши ва унинг масъулияти кучайтирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги қонун қабул қилиниши натижасида, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 79, 93, 98-моддаларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритилди.

Мазкур жараёнда Вазирлар Маҳкамаси аъзолигига номзод Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси кўмиталари, сиёсий партия фракциялари ҳамда депутатлар гуруҳи томонидан дастлабки тарзда кўриб чиқилгандан кейин Олий Мажлис Қонунчилик палатасида кўриб чиқилиб, маъқулланади. Агар, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Қонунчилик палатаси киритилган Вазирлар Маҳкамаси аъзолигига номзодни рад этган тақдирда, Бош вазир кўриб чиқиш ва маъқуллаш учун янги номзодни киритади.

Болгария Конституциясининг 62-моддасида Болгария Миллий Мажлиси қонун чиқарувчи ҳокимиятни ва парламент назоратини амалга оширади, деб белгилаб қўйилган. Қирғизистон Конституциясининг 70-моддасига кўра, Жогорку Кенеш – Қирғизистон Республикаси парламенти – бу ўз ваколатлари доирасида қонун чиқарувчи ҳокимиятни ва назорат функцияларини амалга оширувчи энг юқори вакиллик органи. Бу ўз ваколатлари доирасида қонун чиқарувчи ҳокимиятни ва назорат функцияларини амалга оширувчи энг юқори вакиллик органи. Ҳуқуқшунос олим Ю.П.Чопякнинг фикрича, Россия Федерацияси конституциясига қонун чиқарувчи ҳокимиятнинг назорат функциясини қайтариш лозим [16, Б.27].

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Конституциямиз қабул қилинганлигининг 26 йиллиги муносабати билан сўзлаган маърузаларида, “..... парламентнинг муҳим қарорлар қабул қилиш ва қонунлар ижросини назорат этиш фаолиятини кучайтириш лозимлиги”га алоҳида эътиборини қаратган эдилар [15, Б.80-81].

Дарҳақиқат, парламент ҳозирги демократлашув жараёнларида қонунлар, қарорлар қабул қилиш билан бирга уни жойлардаги ижроси масаласига алоҳида эътибор қаратиш лозим. Қонунлар қабул қилиш ишнинг ярми, ижроси масаласи эса асосий ўринга чиқмоғи лозим.

Фикримизча, Президентимизнинг юқорида келтирилган кўплаб маърузаларида билдирилаётган таклиф ва мулоҳазалардан келиб чиқиб, Олий Мажлис палаталарининг қонунларнинг ижросини таъминлашга алоҳида эътибор қаратилаётганлиги нуқтаи назаридан, парламент назорати соҳасидаги қонунчилик манбаларига асосланиб, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 76-моддасига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш бўйича қуйидаги таклифни киритмоқчимиз, яъни: “Ўзбекистон Республикасининг Олий Мажлиси олий давлат вакиллик органи бўлиб, қонун чиқарувчи ҳокимиятни ва қонунларнинг ижро этилиши устидан парламент назоратини амалга оширади”. Ҳақиқатда ҳам парламент қонунлар қабул қилдими, мазкур қонунларнинг ижросини назорат қилиш функцияси ҳам унинг асосий вазифаси бўлиши лозим.

ГФР Конституциясининг 67 - моддасида Бундестаг кўпчилилик аъзолар томонидан Федерал канцлерга ишончсизликни билдириши мумкин, қачонки унинг ўрнини босувчини танлаб ва Федерал Канцлерни истеъфога чиқариш талаби билан мурожаат қилиши мумкин. Федерал Президент ушбу талабни қондириши ва танланган кишини тайинлаши керак; Италия Конституциясининг 94-моддасига кўра, Ишончсизлик тўғрисидаги қарор палата аъзоларининг камида ўндан бири томонидан имзоланиши керак ва улар тақдим қилинган кундан бошлаб уч кундан кечиктирмай муҳокама учун киритилиши мумкин.

Япония Конституциясининг 69-моддасига мувофиқ, агар Вакиллар палатаси ишончсизлик тўғрисидаги қарор лойиҳасини қабул қилса ёки ишонч тўғрисидаги қарор лойиҳасини рад этса, Маҳкама тўлиқ таркиби билан истеъфога чиқиши керак, агарда Вакиллар палатаси ўн кун ичида тарқатиб юборилмаса. Кўриб турибмизки, ҳукумат аъзолари томонидан олиб борилаётган иш жараёнлари бевосита парламент депутатлари назаридан четда қолмайди. Шу мақсадда депутатлар ўз ваколатлари доирасида тегишли чоратарбирларни қўллайдилар.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 98-моддасида Ўзбекистон Республикаси Бош вазири ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси ўртасида зиддиятлар доимий тус олган ҳолда Қонунчилик палатаси депутатлари умумий сонининг камида учдан бир қисми томонидан Ўзбекистон Республикаси Президенти номига расман киритилган таклиф бўйича Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлиси муҳокамасига Бош вазирга нисбатан ишончсизлик вотуми билдириш ҳақидаги масала киритилади.

Бош вазирга нисбатан ишончсизлик вотуми тегишинча Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси депутатлари ва Сенати аъзолари умумий сонининг камида учдан икки қисми овоз берган тақдирда қабул қилинган ҳисобланади. Бундай ҳолатда Ўзбекистон Республикаси Президенти Бош вазирни лавозимидан озод этиш тўғрисида қарор қабул қилади.

Мазкур конституциявий моддани таҳлил қиладиган бўлсак, Ўзбекистон Республикаси Бош вазири ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси ўртасида зиддиятлар доимий тус олган ҳолда жумласи келтириб ўтилган, аммо “зиддиятлар доимий тус олган ҳолда” деган қонуннинг аниқ асослари кўрсатилмаган. Яъни, қайси ҳолатларда зиддиятлар юзага келиши очиб берилмаган. Бизнингча, мазкур зиддиятларга Конституциянинг 78- моддаси 15-банди бўйича Олий Мажлис палаталари бир неча марта Бош вазирнинг берган ҳисоботидан қониқиш ҳосил қилмаса; “Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тўғрисида”ги қонуннинг 7-моддасидаги Қонунчилик палатасидаги сиёсий партиялар фракцияларининг Ўзбекистон Республикаси Президенти кўриб чиқиши учун тақдим этган ташаббусига биноан; “Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тўғрисида”ги қонуннинг 21-моддасидаги Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарига Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига Мурожаатномасидан келиб чиқадиган, тегишли йилга мўлжалланган давлат дастури бажарилишининг бориши

тўғрисида ҳисоботидан бир неча марта қониқиш ҳосил қилмаса ва шунга ўхшаш асосларни мазкур моддага белгилаб қўйилса, фойдадан ҳоли бўлмас эди.

Парламент амалиётида депутатнинг мурожаати тушунчасини ҳам ёддан чиқармаслигимиз керак. Яъни, депутатлик мурожаати – депутатнинг оғзаки ва ёзма тарзда ваколатли органга мурожаат қилиши, депутатлик фаолияти билан боғлиқ маълумотларни олишга доир хатти – ҳаракатидир [17, Б.108-109].

Профессор С.А.Авакьяннинг эътирофича, депутатлик мурожаати– депутат сифатида ваколатли давлат органи ва ташкилотларга оғзаки ва ёзма тарзда, депутатлик фаолияти билан боғлиқ саволлар қўйиши ёки ўзини қизиқтирган маълумот ва ахборотларни олиш ҳуқуқини англатади. Тегишли давлат органи ва ташкилотлар депутат томонидан қўйилган саволни ўз вақтида кўриб чиқиши ва саволдан келиб чиқиб жавоблар қайтариши, шунингдек, депутат томонидан сўралган ахборот ва маълумотларни беришлари лозим [18, Б.272].

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, депутатлик мурожаати билан депутатлик сўровини аралаштириб юбормаслик лозим. Юридик фанлар доктори Ш.Якубовнинг фикрича, депутатлик мурожаатида депутат тегишли органлар ёки мансабдор шахсларга мурожаат қилади. Депутат сўровида эса асослантирилган тушунтириш бериш ёки нуқтаи назарини баён этиш талабини қўяди [19, Б.90]. Депутатлик мурожаати кўп ҳолатларда оғзаки тарзда ифодаланса, депутатлик сўрови эса ёзма тарзда юборилади. Кўп ҳолатларда мурожаат орқали натижага эришилмаса, мурожаат кейинчалик расмий сўровга айланиши мумкин.

Олий Мажлис Қонунчилик палатаси депутати мурожаатини Ўзбекистон Республикасининг “Парламент назорати тўғрисида”ги қонунининг 5-моддасига парламент назорати шакллари тури сифатида киритиб, мазкур янги шакл ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиб қўйилса, мақсадга мувофиқ бўлар эди. Яъни, депутат фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан муҳофаза қилинадиган манфаатларини бузиш ҳоллари ёки қонун ҳужжатларини бузишнинг бошқа ҳоллари маълум бўлиб қолган тақдирда уларга дарҳол чек қўйиш чораларини кўриш талаби билан тегишли органлар ҳамда мансабдор шахсларга оғзаки, ёзма ва электрон тарзда мурожаат этишга ҳақли. Депутатлик ваколатлари доирасида саволлар бериши ҳамда ўзини қизиқтирган маълумот ва ахборотларни олиш ҳуқуқи эга.

Хулоса қилиб айтганда, халқ вакили сифатида фаолият юритувчи депутатлар ислохотларнинг асосий ташаббускори, фаол ижросига айланишлари лозим. Бунинг учун депутатлар қонунчилигимизда мустаҳкамлаб қўйилган

ваколатларидан, парламент назорати шаклларида самарали фойдаланишлари лозим.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Т.: “Ўзбекистон” НМИУ, 2018.
2. Мирбобоев Б. Парламент назорати – давлат ҳокимияти шаҳобчалари ўртасида ўзаро тийиб туриш ва манфаатлар мувозанати тизимида муҳим механизм сифатида // Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари. –2015. – 3-сон.
3. Миракулов М. Парламент ва жамоатчилик назорати: унинг моҳияти ва аҳамияти // *Huquq va burch*. – 2006.– №2.
4. Авакьян С.А. Депутат: статус и деятельность. – М.: Политиздат, 1991.
5. Якубов Ш. Давлат бошқарувида қонунийликни таъминлашнинг долзарб масалалари: Илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Т.: Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси, 2016.
6. Современный парламент: теория, мировой опыт, российская практика/ Под общ.ред. д.ю.н.Булакова О.Н. – М.: Изд – во Эксмо, 2005.
7. Назукина М.В. Образы и оценки муниципальных депутатов в представлениях локальных элит Пермского края // *Ars Administrandi* (Искусство управления). Том 9. – 2017. – № 4.
8. Исмоилов Н.М. Қонунлар ижроси устидан парламент назоратининг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш // Парламент назорати: назария ва амалиёт масалалари: Илмий-амалий семинар материаллари. – Т., 2005.
9. Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг Регламенти тўғрисида”ги Қонуни// 11.05.2019 й. // URL: <https://lex.uz/acts/39573>
10. Йўлдошев А. Ўзбекистонда депутатлик назоратини кучайтиришнинг айрим назарий-ҳуқуқий масалалари// *Жамият ва бошқарув*. –2014.– №2.
11. Авакьян С.А. Конституционный лексикон: Государственно- правовой терминологический словарь. – М.: Юстицинформ, 2015.
12. Махмудов А. Давлат бошқарувида қонунийликни таъминлашнинг долзарб масалалари: Илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Т.: Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси, 2016.

13. Учинчи чақирик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси фаолияти тўғрисидаги ахбороти (2019 йил). <http://parliament.gov.uz/uz/info/analytical-reports/>.
14. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг биринчи чорак фаолияти тўғрисидаги ахбороти (2020 йил). <http://parliament.gov.uz/uz/info/analytical-reports/>.
15. Мирзиёев Ш.М. Нияти улўғ халқнинг иши ҳам улўғ, ҳаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. – Т.: “Ўзбекистон” НМИУ, 2019.
16. Чопяк Ю.П. Парламентский контроль за исполнительной властью в Российской Федерации: Автореф. дис. канд. юрид. наук. – М., 2013.
17. Парламентский глоссарий / авт. – сост. А.Х.Саидов, Т.Я.Хабриева. – М.: Норма, 2008.
18. Авакьян С.А. Конституционный лексикон: Государственно-правовой терминологический словарь. – М.: Юстицинформ, 2015.
19. Якубов Ш. Депутат сўрови парламент назоратининг муҳим шакли сифатида // Давлат бошқарувида қонунийликни таъминлашнинг долзарб масалалари: Илмий-амалий конференция материаллари тўплами. –Т.:ДБА, 2016.